

Grala, Hieronim

"Portreti na svetitelite od Makedonija od IX-XVIII vek (=Kulturno istorisko nasledstvo SR Makedonija)", Cvetan Grozdanov, Skopje 1984 : [recenzja]

Przełąd Historyczny 79/2, 399-400

1988

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Akta Veljusa. Acta Veljusa. Simpozium „Veljusa” po povod 900-godini na manastirskata crkva Bogorodica Milostiva (Eleusa) vo seloto Veljusa. Sympostum de „Veljusa” — à l’occasion de 900-années de monastere de la Vierge de Pitié au village Veljusa (= Posiebni izdaniya na oddelenieto za nauczna dejnost na N.N.S.G. Istorija na umietnosta i archeologija pri Filozofski fakultet vo Skopje, kn. 2), Skopje 1984, s. 274.

Sygnalizowany tom stanowi publikację materiałów z przeprowadzonej w dniach 31 października — 1 listopada 1980 r. w macedońskim mieście Strumica sesji naukowej poświęconej 900-leciu wzniesionej we wsi Veljusa cerkwi p.w. Bogurodzicy Miłosiernej (*Theotokos Eleusa*).

Wedle świadectwa zachowanej inskrypcji ktitorskiej cerkiew ufundowana została za sprawą Manuela, bpa Tyberiopolis (dz. Strumica) w r. 1080, stając się w następnych stuleciach wraz z sąsiadującym klasztorem ważnym ośrodkiem religijnym i kulturalnym ziem macedońskich. Cerkwie klasztornej, słynącej wspaniałymi freskami, z których największa i najwartościowsza zarazem część pochodzi z lat 1085—1093, doczekała się niedawno wyczerpującej monografii skopijskiego historyka sztuki, Petara Milikovića-Pepeka, „Aeljusa. Manastir sv. Bogorodica Milostiva vo seloto Veljusa kraj Strumica” (Skopje 1981). Omawiany tom studiów przynosi obfity materiał (27 referatów i komunikatów), stanowiący wartościowe uzupełnienie wskazanej monografii. Wśród opublikowanych prac na szczególne uwzględnienie zasługują referaty: wspomnianego Petara Milikovića-Pepeka, podsumowujący jego badania nad dziejami i sztuką przybytku, (s. 31—44) oraz Branko Panova, poświęcony dziejom Strumicy i jej okolic w VI—XI ww. (s. 44—72), a stanowiący kontynuację jego wcześniejszych badań nad historią tego regionu (1961, 1971), oraz komunikaty: Stepana Antoljaka o charakterze Strymonu we wczesnośredniowiecznej bizantyńskiej strukturze terytorialnej (s. 81—87), Władimira Moszina o archiwum klasztoru w Veljusy (s. 95—108), Lidii Slavevej o klasztornym typikonie (s. 123—128) i Momczilo Petrovskiego o mozaikowym pawimencie cerkwi klasztornej (s. 147—161).

Generalnie tom stanowi wartościowy przyczynek do badań nad średniowiecznymi dziejami ziem macedońskich, ze szczególnym uwzględnieniem regionu strumickiego; warto nadmienić, że jest to zarazem wartościowy przykład charakterystycznego dla współczesnej historiografii jugosłowiańskiej imponującego rozwoju badań regionalnych.

H. G.

Cvetan Grozdanov, *Portreti na svetitelite od Makedonija od IX—XVIII vek* (= Kulturno istorisko nasledstvo SR Makedonija). Skopje 1984, s. 321.

Prowadzone ze wzmoczoną aktywnością w ostatniej dekadzie badania nad misją cyrylo-metodiańską na Bałkanach i jej kulturową spuścizną, niezależnie od licznych prac reprezentujących bardzo nierówny poziom, nacechowanych charakterem rocznicowo-okolicznościowym (1985 r. — 1100-lecie śmierci Metodego,

1986 r. — 1100-lecie przybycia do Bułgarii misjonarzy słowiańskich Nauma i Klimenta Ochrydzkiego), zaowocowały również kilkoma cennymi pozycjami, wśród których wyróżnia się sygnalizowane dzieło skopijskiego historyka sztuki Cvetana Grozdanova.

Praca poświęcona jest rozpatrywanej w imponująco obszernym przedziale czasowym (IX—XVIII ww.) ikonografii tzw. świętych macedońskich, do których autor zaliczył obok apostołów Słowiańszczyzny Cyryla i Metodego, oraz ich uczniów i sukcesorów Klimenta i Nauma, również Pięciu Męczenników z Tyberiopolis (dz. Strumica), Erazma z Lyhnydos (dz. Ochryda), Achillesa z Larissy, oraz trzech wybitnych przedstawicieli XII-wiecznego monastycyzmu bałkańskiego, świętych-pustelników: Joachima Osogowskiego, Prochora Pczinskiego i Gabriela Lesnowskiego. Rozważania na jej temat uzupełnia interesująca analiza wizerunków dwóch wybitnych przedstawicieli hierarchii kościoła wschodniego, otoczonych w Macedonii lokalnym kultem: arcybiskupa Ochrydy Konstantyna Kabasilasa oraz biskupa Hillariona z Megelen.

Studia Grozdanova przeprowadzone zostały na podstawie szerokiej i pieczołowicie zestawionej bazy ikonograficznej, nienagannie od strony metodycznej, z imponującą erudycją w zakresie sztuki malarskiej całego świata bizantyńskiego (i postbizantyńskiego) w omawianym okresie.

Zgromadzenie i usystematyzowanie bogatego i różnorodnego sakralnego materiału ikonograficznego z terenów Macedonii stanowi bez wątpienia istotny krok na drodze badań nad sztuką Słowian Południowych; wartość pracy pomnaża wnikliwa analiza poszczególnych wyobrażeń, oraz wyczerpujące wywody o ich wzajemnych relacjach.

Istotne miejsce wśród ustaleń autora zajmuje wywód o rozpowszechnieniu się wizerunków świętych macedońskich wśród narodów bałkańskich w trakcie XVIII-wiecznych zapasów z jarzmem tureckim pod wpływem „Stemmatografii” Krzysztofa Żefarowicza, wydanej w Wiedniu w 1714 r. Odwołania się do sformułowanego przez nią kanonu znaleźć można nawet w sztuce niekwestionowanego głównego bastionu ortodoksji, Świętej Góry Athos — przekonują o tym freski w kaplicy św. Sawwy w klasztorze Hilandar z r. 1779 i w cerkwi p.w. Zaśnięcia Bogurodzicy w klasztorze zografskim, powstałe przed 1780 r.

Sledzenie i weryfikowanie wywodów Grozdanowa umożliwia bogaty zestaw ilustracji (94 czarno-białe, 16 kolorowych i 34 szkice).

Praca macedońskiego badacza stanowi bez wątpienia wydarzenie naukowe, oferując badaczom słowiańskiego prawosławia pomoc nie do przecenienia; sądzimy, że można spodziewać się jej użyteczności nawet dla badaczy kultury i sztuki kościoła wschodniego na ziemiach Rzeczypospolitej, którego kontakty z obszarami naddunajskimi, szczególnie za pośrednictwem Mołdawii i Wołoszczyzny nie były bynajmniej incydentalne.

H. G.

Marie-Humbert Vicaire OP, *Domintk i jego Bracia Kaznodzieje*. Przedmowa Marie-Dominique Chenu OP, „W drodze”, Poznań 1985, s. 367.

Jest to przekład z francuskiego piętnastu studiów i artykułów, które w większości (12) ogłaszane w różnych czasopismach (przede wszystkim w „La vie dominicaine” i „Cahiers de Fanjeaux” — po pięć tytułów) oraz w wydawnictwach zbiorowych opublikowano w jednym tomie w 1977 r. Książkę pierwotną ogłosiło